

Citation:

H.J. Koenen, Levensbericht F.C. von Savigny, in:
Jaarboek, 1861, Amsterdam, pp. 136-147

LEVENSBERICHT

VAN

FRIEDRICH CARL VON SAVIGNY,

DOOR

H. J. KOENEN,

*Secretaris der Letterkundige Afdeeling *)*.

Das wahre Wissen ist ein historisches Wissen.

* *

Terwijl ik het onderneem, een woord van eerbied en erkentelijkheid te spreken ter nagedachtenis van den grooten Rechtsleeraar die voor eenige weken aan de geleerde wereld is ontvallen, zij het mij vergund, Mijne Heeren, een bescheiden twijfel te opperen, of deze groote gestalte op het terrein der gelijktijdige wetenschap, in ons Vaderland tot dus verre wel naar verdienste is gewaardeerd geworden. Dat de rechtsgeleerde wetenschap een beroemden vertegenwoordiger heeft verloren, zal nog wel vrij algemeen worden toegestemd; maar de Staatsman vindt reeds mindere sympathie; en dat de Man die uit de rij der beroemde tijdgenooten werd weggenomen, in het gebied der rechts- en staatswetenschappen in den uitgebreidsten zin opgevat, een nieuw tijdvak heeft doen aanbreken, en in dat gebied, even als een HUMBOLDT op het terrein der natuurwetenschappen, als een lichttoren heeft geschinen, dit schijnt hier te lande bij de meesten niet vermoed te zijn geworden. Bij mij, geachte

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering der Afdeeling van den 13den Januarij 1862.

Medeleden, is meer dan immer het besef levendig, dat mijne krachten ver beneden zulk een onderwerp zijn, en dat ik buiten staat ben aan deze roeping naar eisch te beantwoorden. De gewrochten van den scheppenden geest van eenen VON SAVIGNY naar hun volle gewicht te schatten, blijft op het jaarfeest der Berlijnsche Akademie aan een harer uitstekendste leden voorbehouden. Ik zal mij gelukkig rekenen, Mijne Heeren, indien deze Vergadering, die getoond heeft door de verkiezing van VON SAVIGNY tot haar buitenlandsch lid, dat zij zijne grootsche beteekenis voor de Wetenschap bevroedde, met het weinige dat ik vermag te leveren zich te vreden wil betoonen.

FRIEDRICH CARL VON SAVIGNY zag den 21sten Febr. 1779 te Frankfort aan den Main het eerste licht, in de vrije Rijksstad, waar GOETHE, met wiens schrijverstalent het zijne op het gebied der duitsche proza niet ten onrechte vergeleken is, dertig jaren vroeger geboren werd *). Zijn Vader was Nassausche Geheimraad en vertegenwoordiger der duitsche Rijks-ridderschap: zijne

*) In de merkwaardige *Savigny-Feier*, welke den 29sten Nov. des vorigen jaars in eene buitengewone Zitting der *Juristische Gesellschaft* te Berlijn gehouden werd, en in welke ook H.H. M.M. de Koning en de Koningin en Z. K. H. de Kroonprins benevens onderscheidene leden van het *Corps diplomatique* (ook de Nederlandsche Gezant Baron SCHIMMELPENNINCK) tegenwoordig waren, werd na het zingen eener Feestcantate door den Justitieraad Prof. HEYDEMANN eene zeer welsprekende en hoogstbelangrijke Lijkrede uitgesproken, waarna Dr. von WÄCHTER uit Leipzig in naam der gezamentlijke Duitsche Rechtsgeleerden het woord opnam, en terwijl hij op de groote beteekenis van den roemvollen Overledene voor het algemeene Vaderland wees, het voorstel deed tot eene *Von-Savigny-Stiftung*, ten einde ter nagedachtenis des beroemden mans door het bekronen van uitstekende Werken en het bevorderen van wetenschappelijke reizen van bevoegde rechtsgeleerden in andere landen, de vergelijkende rechtsstudie te bevorderen. De plaats der Lijkrede van Dr. HEYDEMANN, waarop in den tekst door mij gezinspeeld wordt, luidde als volgt: „Es war ihm eigen, niemals etwas langweilig zu finden. Auch den trockensten und unlieblichsten Dingen wusste er anziehende und schöne Seiten abzugewinnen. Unter seiner Berührung hat so mancher dürre Stab frische Sprossen getrieben! Daher auch die bezaubernde Anmuth und Einfachheit seiner Darstellung in Rede und Schrift, der es weder an Attischem Salz noch an feiner und heiterer Ironie gebrach. Seine Schreibart ist als mustergültig anerkannt, und wird in der Deutschen Literatur der Götheschen Schreibart an die Seite gestellt.“

*

moeder was eene echt-godvruchtige Christin, even als zijne voorouders, der Gereformeerde belijdenis van harte toegedaan. Aan haar vroegtijdig onderricht was hij, als zoovele andere groote mannen van vroegeren en lateren tijd, die christelijke beginselen verschuldigd, die hem door geheel zijn volgend leven bestuurd hebben. Op dertienjarigen leeftijd was hij reeds verweesd, en werd aan den Assessor van het Rijks-kamergerecht VON NEURATH, den vertrouwelijken vriend zijns Vaders, ter opleiding nevens diens zoon toevertrouwd; en zóó gelukkig was zijne ontwikkeling, dat hij reeds op den ouderdom van zestien jaren in 1795 met vrucht de Universiteit van Marburg kon bezoeken, waar de Hoogleraar WEISS, een leermeester jegens wien hij zich later altoos oprecht erkentelijk getoond heeft, hem de getuigenis gaf, „dat de jonge VON SAVIGNY daar zoovele bewijzen zijner buitengemeene talenten, van zijn scherpzinnig oordeel en zijne diepe kennis van het Romeinsche recht had gegeven, dat hij hem als den voortreffelijksten van alle zijne hoorders beschouwde, en gedurende geheel zijn Akademische loopbaan nimmer een tweeden leerling hem gelijk, gehad had.” Toen reeds schijnt de studie van BACHS Geschiedenis des Romeinschen rechts bij VON SAVIGNY het denkbeeld te hebben opgewekt, om die Geschiedenis dáár (bij het optreden der Glossatoren) op te vatten, waar die Geschiedschrijver zijne historie had afgebroken; toen reeds sprak hij de groote waarheid uit: „dat eene geschiedenis van het Recht dat onder een volk geldt te beschrijven, een der grootste en gewichtigste onderwerpen is, die den menschelijken geest kunnen bezig houden.” Wèl blijkt hieruit, dat hij in zulk eene geschiedenis een veel grootscher letterkundig gewrocht zag, dan men daarvan volgens de oude methode van eenen HEINECCIUS en anderen, waarin het antiquarische element overheerschend was, kon verwachten. Trouwens reeds was GUSTAV HUGO te Göttingen begonnen de Romeinsche Rechtsgeschiedenis in onderscheidene tijdvakken af te deelen, die van zijne wijsgeerige opvatting der overrijke stoffe een schitterende getuigenis aflegden, en was VON SAVIGNY daar, nevens zoovele anderen, een zijner talrijke hoorders.

Den 31sten October 1800 op den herinneringsdag der Hervorming — eene beteekenisvolle bijzonderheid! — werd VON

SAVIGNY te Marburg Doctor in de rechten. Het onderwerp zijner Inaugureele Verhandeling was aan het strafrecht ontleend, een onderdeel der wetenschap, waaraan hij destijds nog eene even ijvervolle beoefening wijdde als aan de behandeling van het Romeinsche recht. Drie jaren later verscheen zijne voortreffelijke monographie over het Bezitrecht, een werk, waarin hij na den voorgang van onzen CUPERUS, die hierbij niet weinig aan zijnen uitstekenden Oom en Leermeester VAN DER KEESSEL schijnt verschuldigd te zijn geweest, over een zeer ingewikkeld rechtsdogma een nieuw licht verspreidde, en door zijn fijn oordeel en spiegelheldere voorstelling een model van geleidelijke behandeling leverde, hetwelk den wakkeren jongeling slechts eene inspanning van naauwelijks vijf maanden kostte. Door dat werk alleen reeds was zijn naam in de Rechtswetenschap onsterfelijk geworden!

Onafhankelijk van karakter en maatschappelijken stand, besloot VON SAVIGNY nu, om alvorens als Privaat-docent op te treden, andere landen te bezoeken, en alom kostbare bouwstoffen voor zijn ontworpen geschiedkundig werk te verzamelen. Vooral te Parijs hield hij zich geruimen tijd op, en de indruk dien hij op de meestbeteekenende mannen aldaar maakte, was die van een niet naar gewone maat te meten geest. Eerlang ontving hij bijna gelijktijdig de roeping om te Heidelberg en te Greifswald een leerstoel der rechtsgeleerdheid te bekleeden. Hij verkoos echter zich te Marburg te vestigen, en trad daar als Privaat-docent op. Straks schaarde zich eene menigte van rechtsbeoefenaars om zijnen leerstoel, want de achtbaarheid van zijne gestalte, de welsprekendheid zijner rede, de geleidelijke, keurige en juiste duidelijkheid zijner voordracht vertoonden aanstonds den man, geboren om in het vak zijner keuze een Leeraar van Duitschland te worden. Zijn roem verbreidde zich naar alle kanten, en reeds in 1808 nam hij de benoeming aan tot den leerstoel des rechts bij de beiersche Universiteit van Landshut. Doch zijne ware roeping zoude hem naar Berlijn voeren, waar een FREDERIK WILHELM III door de herhaalde nederlagen zijner troepen zich tot het grootsche denkbeeld genoopt vond, om den roem die hem op het oorlogsveld ontvluchtte, op het veld der

onbegrensde wetenschap te veroveren. In een aan VON SAVIGNY gericht schrijven van 11 Januarij 1810 toonde WILHELM VON HUMBOLDT, de grootste waarde aan de zoodra mogelijke overkomst van SAVIGNY te hechten. „Gij moet,” schreef hij, „nog vóór de Universiteit in ons midden zijn;” want hij verlangde dat SAVIGNY onder de stichters der nieuwe Universiteit zoude schitteren, en dat zijn glansrijke naam ook andere mannen van groote beteekenis zoude nopen, zich bij de nieuwe stichting aan te sluiten.

Die nieuwe stichting moest eene vergoeding zijn in stede der Universiteit van Halle, door Napoleon aan FREDERIK WILHELM III ontrukkt. Zij was meer dan dat; door haar werd Berlijn in het rijk des geestes de hoofdstad van geheel het Noordelijke Duitschland. Daar gaven mannen als HUFELAND, SCHLEYERMACHER, NIEBUHR, EICHHORN, VON SAVIGNY elkander de hand om eene nieuwe Aera in het gebied der wetenschappen te grondvesten *). Eerlang verhief Duitschland de lang vernederde kruin, en op de heirvaart tegen het onderdrukkende Frankrijk deden de legervanen de verbondene Mogendheden alom den gezonken moed herrijzen. Dat was een tijd, waarvan zich een later geboren geslacht, dat vele begoochelingen heeft zien verbleeken, geen geëvenredigd denkbeeld kan vormen. De fransche heerschappij trok zich terug, even als de golven eener onafzienbare zee, wanneer de stroomen door zachter lenteweder ontkluisterd worden. De gewichtigste vraagstukken deden zich nu in het vrijgestreden Duitschland voor. Van het oude duitse keizerrijk, door de overheersching omvergeworpen, waren niet anders dan bouwvallen over. De fransche instellingen werden verafschuwd als eene erfenis van tien jaren van schande en vernedering. Alles was op nieuw te vestigen naar ongekende regelen; maar een gebouw zonder grondslag, hoe zou het vastheid en duur kun-

*) In 1801 schreef NIEBUHR in de Voorr. der 1ste Uitg. zijner *Röm. Geschichte*: „Es war eine sehr schöne Zeit, die der Eröffnung der Universität Berlin: und die Begeisterung und Seligkeit, worin die Monden verflossen, da als Vorlesungen und Ausarbeitung entstand was die ersten Bande dieser Geschichte umfassen — diese erlebt zu haben, das schon allein macht das Leben eines Mannes, bei manchen trüben Erfahrungen, zu einem glücklichen!” *Röm. Gesch.*, Vorr. S. X. (A°. 1811).

nen verkrijgen? Uit Heidelberg verhief zich eene stem, die een Wetboek vorderde, niet voor dezen of genen Duitschen Staat, maar voor het geheele Duitschland, zoo als het zich als in eene eenige slagorde tegen Frankrijks instortende overmacht gewapend had. Kon de staatkundige eenheid voor gansch Duitschland niet verkregen worden, zóó zou althans de eenheid van rechtsbron, rechtsinstellingen en rechtsbedeeling gewaarborgd zijn.

Geen wonder, dat dit schoone tooverbeeld velen verlokte. Niet aldus een zoo wel bezonnen geest al die van SAVIGNY. Niet door het voorbeeld der Fransche codificatie na te hinken, maar door eene zelfstandige op Geschiedenis en Overlevering gegronde wetenschap moest zich Duitschland tegenover Frankrijk onderscheiden. Ziedaar het gronddenkbeeld van het beroemde, van omvang geringe, maar van invloed onberekenbaar uitgestrekte werkje *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. In die weinig talrijke bladzijden was eene geheel nieuwe beschouwing aan het licht gekomen, meer wellicht dan in de zware deelen der Romeinsche Geschiedenis van NIEBUHR. Dat er in het toenmalige oordeel van SAVIGNY over de Fransche wetgeving eenige partijdigheid was ingeslopen, wie zou het durven loochenen? De beroemde Auteur heeft het later zelve erkend. Maar in dat werkje van weinig omvang, lag als in een kiem eene ontwikkeling der wetenschap verborgen, waarvan de achttiende eeuw geen besef noch vermoeden had gehad. En het is de onvergankelijke eer van SAVIGNY geweest, dat de Auteur eene halve eeuw lang de groote oorzaak is geworden, dat zijn toenmalig beweerde thans wellicht niet meer van toepassing is, en dat onze leeftijd, door von SAVIGNY geleerd, na zulk een tijdverloop voor de roeping tot grondige Rechtswetenschap en Wetgeving rijp geworden is.

Van toen af schijnt zich het grootsch ontwerp van den beroemden Auteur te dagteekenen, om het gebouw te stichten dat een der groote titels zijner glorie geworden is. Tegenover de Fransche codificatie heeft hij het stelsel des hedendaagschen Romeinschen rechts opgebouwd, dat is de Germaansche Rechtswetenschap zoo als zich die onder den vruchtbaar makenden en vormenden invloed der „Geschrevene Rede” heeft ontwikkeld.

Ziedaar het werk van SAVIGNY's leven; zoo hij het had mogen voleindigen, hij had met meerder recht dan iemand vóór hem, de woorden van HORATIUS: *Exegi monumentum ære perennius* tot zijne levensspreuk mogen maken. Maar hij heeft opgehouden te schrijven, vóór dat zijne geschriften van verzwakkende krachten begonnen blijken te dragen. En trouwens, even als ons weten, is immers ook al ons arbeiden stukwerk! Niet enkel afgewerkte gewrochten, gelijk de Muzen van HERODOTUS, hebben machtig op de menschheid gewerkt, ook eenen LIVIUS en TACITUS heeft de menschheid, ofschoon het slechts grootsche fragmenten zijn, de onmiskenaarste verplichting. Beter is een onafgewerkte Dom van Keulen dan een Londensche St. Paul, waarin men het karakter van een grafgesticht heeft kunnen opmerken! Beter een onafgewerkte *Ondergang der Eerste Wereld*, dan eene *Henriade* of *Pucelle*, waaronder het woord *Einde* heeft kunnen geschreven worden!

Aan zeer weinig Rechtsgeleerden is het gegeven geweest, in zulk eene mate als VON SAVIGNY de praktijk aan de theorie der Wetenschap te kunnen huwen en daarmee in een naauw en onlosmakelijk verband brengen, zoodat de theorie door de praktijk aangevuld en toepasselijk gemaakt, der laatste door de wetenschap een vaste grond en bodem verzekerd worde. Voortreffelijk zijn de aanmerkingen, door onzen Auteur hierover in de Inleiding tot het Eerste Deel van zijn *System* ter neder geschreven. Trouwens reeds sedert 1817 lid van den Pruisischen Raad van State, sinds 1819 van het Hof van Revisie en Cassatie, en later gedurende zijn werkvolle Ministerie Voorzitter der Commissie van Wetgeving, was hij in de beste gelegenheid, om hetgeen hem een leven van studie had geleerd op den dagelijken loop der zaken toe te passen. De laatste betrekking evenwel leverde hem niet zelden teleurstellingen en verdrietelijkheden op, terwijl hij zijn invloed op het rechtswezen met eenen ambtgenoot deelen moest, die even als hij, en met gelijk gezag, in het departement van Justitie werkzaam was *). Hoe het

*) In den *Almanach de Saxe-Gotha* voor 1843 las men dienaangaande p. 472: „*Ministère de la Justice*: a) MUHLER, *Ministre privé d'Etat* (Surveillance

zij, hij leerde in die betrekking door de dagelijksche behandeling der Staatszaken, dat hij het aandeel der Regering in de vaststelling der wetgeving vroeger, bij zijne ingenomenheid met de leer der zelfstandige wording van het recht uit de zeden en gewoonten des Volks, wellicht wat al te veel op den achtergrond geschoven had. Vooral tot het weren van eene in Pruisen zeer algemeen geworden lichtvaardigheid in het toestaan van echtscheiding bevorderde hij van Staatswege heilzame maatregelen.

Dan het was niet alleen door zelfstandige werken van den eersten rang dat VON SAVIGNY een nieuwen stoot gaf aan de beoefening der Rechtsstudie: hij deed dit ook door in gemeenschap met NIEBUHR eene nieuwe wereld voor de kennis der Romeinsche oudheid te openen.

Toen laatstgenoemde in 1817 Berlijn voor Rome verliet, beval VON SAVIGNY hem aan, in de italiaansche bibliotheken naar nieuwe nog ongekende rechtsbronnen om te zien; en hij bleef daarover met NIEBUHR, thans Pruisisch gezant te Rome geworden, bestendige briefwisseling houden. Van de rustelooze nasporingen door de beide geleerden bestuurd, was het ontdekken van GAJUS *Commentariën*, van de Republiek van CICERO, van LYDUS, van de nog onuitgegeven fragmenten van den *Codex Theodosianus*, de vrucht. Van welk een bezielenden invloed deze ontdekkingen ook voor de Rechtsstudie hier te lande geweest zijn, daarvan, Mijne Heeren, hebben de bijzonderheden, die ik van deze zelfde plaats over de werken van onze vereeuwigde medeleden J. VAN HALL en VAN ASSEN heb medegedeeld, een voldoende getuigenis afgelegd. En hoezeer VAN HALL in den geest der historische school, waarvan HUGO en VON SAVIGNY de hoofden waren, was doorgedrongen, daarvan heeft zijne Oratie over de verdiensten onzer Voorvaderen in de beoefening van het historische recht een heerlijke getuigenis afgelegd: eene Redevoering, in welke hij in het vaderlandsche driemanschap der zeventiende

générale de toutes les parties de l'ordre judiciaire ainsi que des affaires concernant fiefs). b) Dr. DE SAVIGNY, ministre privé d'Etat et de Justice (Révision des lois)." — In den *Almanach de 1846* heette het departement van SAVIGNY *Ministère de la Révision des lois*, terwijl als eigentlijk Minister van Justitie de Staatsraad VON UHLEN benoemd was.

eeuw, in eenen SCHULTING, BIJKERSHOEK en NOODT de voorloopers van eenen HUGO, HAUBOLD en VON SAVIGNY aangewezen heeft. Indien ik de levenden wilde noemen, Mijne Heeren, ik zoude mij haasten, nevens de namen van VAN HALL en VAN ASSEN, dien van onzen waardigen Voorzitter te vermelden, die door meer dan ééne Redevoering getoond heeft, hoe ook hem de historische beoefening des Rechts, hier te lande, boven de meesten zijner landgenooten bestendig en ernstig ter harte gaat.

Even als onder die van MONTESQUIEU, Mijne Heeren, mogen wij onder de beeltenis van SAVIGNY de veelbeteekenende woorden schrijven *Erudiebam reges*, en zelfs gold dit van hem in meer eigentlijken zin dan van den Auteur van *l'Esprit des Loix*. Immers het is bekend, dat de geniale overleden Koning van Pruisen het persoonlijk onderwijs van VON SAVIGNY genoten heeft. Waarlijk, een zoo koninklijk gemoed als dat van den grooten frankfortschen Rechtsleeraar was het waardig, de leermeester te worden van den vereeuwigen Vorst, aan wien, hoe snood ook door menigen tijdgenoot miskend, gewis nevens zijn koninklijken Vader door het nageslacht eene eervolle plaats onder de edelaardigste bevorderaars van Kunsten en Wetenschappen zal worden toegekend. Immers weinige Vorsten hebben voor de beschaving en ontwikkeling van den geest gedaan wat door die Vorsten aan de oevers van Spree en Rijn is tot stand gebracht; en Berlijn, Potsdam en Bonn geven weinig of niets aan Parijs en Versailles toe; ofschoon ginds in eene halve eeuw werd daargesteld, wat in Frankrijk eerst anderhalve eeuw van roem en mildheid vermochten! *)

Na al het gezegde behoef ik wel om den uitgebreiden invloed van SAVIGNY, die door geheel Duitschland heen als de persoonlijke wetenschap werd vereerd, op rechts- en staatswetenschap geoeffend heeft, het algemeen bekende feit niet te ver-

*) Te recht schreef dan ook de van alle vleierij zoo afkeerige NIEBUHR in de Opdracht zijner *Römische Geschichte* aan Koning FRIEDRICH WILHELM III, dat deze stichtingen, Berlijn en Bonn, tot welke beide hij het zijn roem achtte in betrekking te staan, onvergankelijke gedenkteekenen van 's Konings liefde tot de Wetenschappen waren.

melden, dat hij aan veertigtal jaren lang, eerst met EICHHORN en GÖSCHEN, daarna met KLENZE, eindelijk met RUDORFF aan het hoofd der redactie van Duitschlands grondigste tijdschrift, de *Zeitschrift für historische Rechtswissenschaft* gestaan heeft. Maar ééne bijzonderheid mag ik nog vermelden, omdat zij niet zoo algemeen bekend is, en toont, hoeveel ook de germaansche taalwetenschap aan VON SAVIGNY verschuldigd is; zij bestaat hierin, dat GRIMM mij mondeling heeft betuigd, hoe hij en zijn broeder aan de historische richting, door VON SAVIGNY, hunnen leermeester, in het leven geroepen, in niet geringe mate verschuldigd geweest zijn den loop dien hunne studiën sedert hun optreden op het uitgebreide gebied der taalkennis, waarop zij heerschten, genomen hebben, en die geheel parallel was met de richting die hun leermeester aan zijne rechtsbeschouwingen gaf *). Zijn het Recht en de Taal de twee meestbeteekenende kenmerken en karaktertrekken der nationaliteit, en leveren zij, meer dan de onafgebroken wisselende werken der staatkunst, duurzame bolwerken op voor de zelfstandigheid der volken, dan gewis mag VON SAVIGNY ook in dit opzicht als de groote *Præceptor Germania* van onzen leeftijd worden gehuldigd en begroet.

*) De betrekking van VON SAVIGNY op de Gebroeders GRIMM, is een der merkwaardige bewijzen, die den adeldom zijns gemoeds op de onmiskenbaarste wijze staven. Men leest dienaangaande in de schoone Opdracht der *Deutsche Grammatik* van JACOB GRIMM, (Eerste Uitg. Gött. 1819) het volgende: „Wie hat sich mein Herz danach geseht, lieber SAVIGNY, was ich einmal Gutes und Taugliches hervorzubringen im Stande seyn würde, Ihnen und keinem andern öffentlich zuzuschreiben! Gott weiss und thut stets das Beste. Als nach dem frühen Tode des Vaters und dem Absterben beinahe aller Verwandten, der liebsten seligen Mutter unermüdliche Sorge nicht mehr übersah, was aus uns fünf Brüdern werden sollte, und ich, mir selbst überlassen, in manchem verabsäumt, doch voll guten Willens redlich mein vorgesetztes Studium zu betreiben, nach Marburg kam; da fügte es sich, dass ich Ihr Zuhörer wurde, und in Ihrer Lehre ahnen und begreifen lernte, was es heisse, etwas studiren zu wollen, sey es die Rechtswissenschaft oder eine andere. Auf diese Erweckung folgte bald nähere Bekantschaft mit Ihnen, deren liebreichen Anfang ich niemals vergesse, und woran sich mehre und mehre Fäden knüpften, die von dieser Zeit an bis jetzo auf meine Gesinnung, Belehrung und Arbeitsamkeit unveränderlichen Einfluss behauptet haben.“

En deze groote Leeraar, Mijne Heeren, wien wij den scepter in het gebied der wetenschap gedurende eene halve eeuw hebben zien voeren, was even eerbiedwaardig als Mensch en Christen, als hij het was als de Rechtsleeraar zijner tijdgenooten. Mijn overledene Vriend en Ambtgenoot bij de Koninklijke Akademie van Kunsten en Wetenschappen te München, de algemeen geachte en beminde Dr. VON SCHUBERT, schreef, nu zeven jaren geleden, van zijne eerste ontmoeting met VON SAVIGNY:

„ Het is wel eens gebeurd, dat Duitschers, die in verafgelegene landen in Azië reisden, en aan het hof b. v. van eenen Schach van Perzië of van dezen of genen anderen machtigen Heerscher in die gewesten kwamen, daar geheel onvermoed in den persoon van een of ander hoogaanzienlijk man ten hove eenen landsman aantreffen, die onder den oosterschen tulband en in het prachtige eerekleed zijner vreemdsoortige hooge waardigheid, een duitsch gemoed, en een hart, zijnen landgenooten vriendelijk toegenegen, behouden had. Het laat zich denken, welk eene vreugd het in zulk een vreemd en vergelegen land aan den duitschen reiziger moest inboezemen, wanneer op eens een zoo hooggeplaatste vermeende Perzer hem in de taal van zijn dierbare Vaderland toesprak en vriendelijk begroette. Eene soortgelijke vreugde viel mij ten deel, toen de beroemde Fr. C. VON SAVIGNY uit Berlijn naar Mecklenburg kwam om een bezoek aan het groothertogelijk hof af te leggen. Welke beschaafde Duitser kende dien man niet uit zijn destijds zooveel indruk makende geschrift *Vom Beruf unserer Zeit*, zoowel als uit het destijds juist aangevangen werk *Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter*, waarin hij zich zulk een even verheven meester in de Rechtswetenschap, als een der machtigen op het gebied des geestes, der wijsheid en der taal, betoonde? Als zulk eenen beschouwde ook ik VON SAVIGNY met oprechte hoogachting. Maar hoe blijde vond ik mij verrast, toen die verheven Meester en Leeraar in de schole der menschelijke wetenschap, mij met de weldadige woorden van eenen leerling in de school der eeuwige wijsheid toesprak! SAVIGNY heeft met de Geschiedenis van het menschelijke recht en de menschelijke wetten, die op den Sinaï hun aanvang hadden, ook die van eene goddelijke

gerechtigheid levendig opgevat, aan welke op Golgotha voor geheel de wereld werd genoeg gedaan *)!"

Welk een drietal van geestverwanten, Mijne Heeren, heeft de Europesche Christenheid in VON BUNSEN, VON SCHUBERT en VON SAVIGNY bezeten en — verloren! Bij het herdenken aan zulke mannen zinkt de Spreker in het gevoel van eigene nietigheid terug, en blijft hem slechts de wensch, om van verre te wijzen op eene wolk van gefuigen, die hoog boven hem gelegerd is, en wier schreden hij op grooten afstand met eerbiedig oog heeft aangestaard!

*) Bij gelegenheid der halve-eeuweste viering der Berlijnsche Universiteit, bij welke de Auteur van dit Levensbericht mocht tegenwoordig zijn, werd dan ook, terwijl er melding werd gemaakt van echt-Christelijke geleerden, die de Universiteit tot eere geweest waren, naar waarheid gezegd: „Wir erinnern nur an die milde und doch tief christliche Persönlichkeit HUFELANDS, an C. RITTEK, an den noch unter uns lebenden Gründer der historischen Schule, der vor Allem dem Mittelpunkt aller Geschichte Auge und Herz zugewandt hat, und durch sein Vorbild Manchem ein Wegweiser geworden ist, an dessen Anblick noch jetzt in seinem hohen Greisenalter in der Kirche sich diejenigen erfreuen, die auf dem Katheder ihn vermissen.“